

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

BADIIY TARJIMADA REALIYALARNI QO‘LLASH USULLARI

Davronova Zulfiya Boboevna,

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti katta o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.02.1.006>

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarjimashunoslikda realiya tushunchasini ochish va uni ta’riflash, tasniflash, badiiy tarjimada milliylikni ifodalashning o‘ziga xos xususiyatlarini yoritish, o‘zbek adiblaridan Cho‘lponning “Kecha va kunduz”, Oybekning “Navoiy” romanlarining fransuz tiliga bilvosita tarjima qilingan asarlarida uchraydigan realiyalarning berilishi qiyosiy tadqiq qilingan.

Kalit so‘zlar: realiya, tarjima, bioekvivalent lug‘at, kalava, transliteratsiya, badiiy matn, “Kecha va kunduz”, “Navoiy”.

METHODS OF USING REALITIES IN A FICTION TEXT

Davronova Zulfiya Boboevna,

Senior Lecturer of Uzbekistan State World Languages University

Abstract: The purpose of this article is to consider the peculiarities of translation of realia in a fiction text, as well as to study the most common methods of translation of realia in the novels of A. Chulpan «Day and Night» and Aibek «Navoi». As a result of our research, it was revealed that in the works of fiction realities convey a special national flavor, so the translator should pay special attention to them. Analyzing the realia of these works in translation into French and Russian, the following methods were found: transcription, transliteration, calque and descriptive translation.

Keywords: realities, translation, bioequivalent vocabulary, calcination, transliteration, art text, «Day and Night», «Navoi».

МЕТОДЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕАЛИЙ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ

Давронова Зулфия Бобоевна,

Старший преподаватель Узбекского государственного университета мировых языков

Аннотация: Цель данной статьи – рассмотреть особенности перевода реалий в художественном тексте, а также изучить наиболее распространенные приемы перевода реалий в романах А. Чулпана «День и ночь» и Айбека «Навои». В результате нашего исследования было выявлено, что в художественных произведениях реалии передают особый национальный колорит, поэтому переводчику следует обратить на них особое внимание. Анализируя реалии этих произведений в переводе на французский и русский языки, были обнаружены следующие способы: транскрипция, транслитерация, калькирование и описательный перевод.

Ключевые слова: реалии, перевод, биоэквивалентная лексика, калькирование, транслитерация, художественный текст, «День и ночь», «Навои».

Kirish. “Bugungi kunda xalqaro hamjamiyat safidan munosib va mustahkam o‘rin egallab borayotgan O‘zbekistonimizga, uning tarixan qisqa davrda qo‘lga kiritgan ulkan marralariga, el-yurtimizning ma’naviy ildizlari, urf-odat va an‘analariga, bir so‘z bilan aytganda, o‘zbek xarakteri, o‘zbek tabiatiga butun dunyoda qiziqish va hurmat tobora ortib bormoqda. Tabiiyki, uzoq-yaqindagi xorijiy do‘stu birodarlarimiz, jahon jamoatchiligi eng avvalo bizning zamonaviy adabiyotimiz va san‘atimiz orqali o‘zlarini qiziqtiradigan ana shunday savollarga javob topishni istaydi.

Keyingi yillarda milliy adabiyotimizning eng yaxshi namunalarini chet tillarga tarjima qilish va shu asosda xalqimizning hayot tarzi va insoniy fazilatlarini keng namoyish etish borasida ham katta imkoniyatlar paydo bo‘lmoqda.” [1; 138]

Mustaqil O‘zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti I.A.Karimov ta’kidlaganidek, “Agar biz O‘zbekistonimizni dunyoga tarannum etmoqchi, uning qadimiy tarixi va yorug‘ kelajagini ulug‘lamoqchi, uni avlodlar xotirasida boqiy saqlamoqchi bo‘lsak, avvalambor buyuk yozuvchilarni, buyuk shoirlarni,

buyuk ijodkorlarni tarbiyalashimiz kerak. Nega deganda, ulug' adib Cho'lpon aytganidek, adabiyot yashasa – millat yashaydi." [2; 140]

Muhtaram Prezidentimizning dono fikrlarini tarixiy merosimiz hisoblangan adabiy merosga nihoyatda dahldor deb o'ylaymiz. Bu fikrlarni adabiyotimiz durdonalari bo'lgan Abdulhamid Cho'lponning "Kecha va kunduz", Oybekning "Navoiy" nomli tarixiy romanlari va ularning fransuz tiliga qilingan tarjimalariga ham bevosita bog'liq deb hisoblaymiz.

Fikrimizcha, shu kungacha fransuz tili internatsional so'zlarni tarqatuvchi vosita sifatida dunyodagi ko'pgina tillarning lug'at boyligini oshirishda salmoqli o'rin egallaydi. Ayni paytda u o'z lug'at boyligini ko'paytirishda boshqa tillarning, jumladan, ingliz, nemis, ispan, italyan, rus tillari qatori sharq tillarining, xususan, o'zbek tilining o'ziga xos lug'at manbaidan foydalanadi, desak mubolag'a bo'lmaydi.

Barcha tillarda xorij tilidagi realiyalarni yetkazib berishning bir necha usuli mavjud. Yu.S.Maslov «moddiy o'zlashtirish» yoki xususiy ma'nodagi o'zlashtirishni ajratib ko'rsatadi [3; 202]. Bunday hollarda xorij birliklarining nafaqat so'z ma'nosi (yoki so'z ma'nolaridan biri), balki u yoki bu darajadagi yaqin ma'nosi - uning moddiy eksponenti o'zlashtiriladi.

«Moddiy o'zlashtirish»ning juda ommaviy tus olgan turlaridan ko'zga ko'ringanlari transliteratsiya va transkripsiyadir. Transkripsiya va transliteratsiyadan ko'p hollarda «atoqli otlar, davlat korxonalari nomlari, o'quv yurtlari va sh.o'. haqida gap borayotganda qo'llaniladi». Ushbu usulning kamchiligi shundan iboratki, bunda usuldan foydalanish tarjimada o'rganilmagan va tushunarsiz so'zlarning paydo bo'lishiga olib keladi.

Transliteratsiya usuli haqida so'z yuritishdan oldin eng avvalo transliteratsiyaning o'zi nima ekanligini aniqlab olish darkor. Transliteratsiya (frans. translitération – tarjima qilish) – ma'lum bir til grafikasida bitilgan yodgorlik yohud qo'lyozmani boshqa (amaldagi) yozuvda tarjima qilish, biror yozuv harflarini boshqa bir yozuv harflar bilan ifodalash usuli (masalan, Gamzatov – Hamzatov) [4; 283]. Boshqacha qilib aytganda transliteratsiya so'zni grafik darajada yetkazishdir.

Asosli transliteratsiya kitobxon tasavvurini boyitadi, uning tili lug'at zahirasi kengaytiradi. Masalan, rus tilidagi «tan-sevat» so'zi o'zining birgina ma'nosi bilan o'zbekcha «raqsga tushmoq» birikmasiga mos ekvivalent bo'la olar edi. Uning boshqa bir ma'nosi - erkak va ayolning belu- qo'l ushlab davrada aylanishi, bu usulda raqsga tushish o'zbeklarga xos bo'lmagan tufayli, o'zbek tilida o'z ekvivalentiga ega emas. Mazkur so'zni transliteratsiya usulida talqin etish esa o'zbek tili lug'at boyligini kengaytiradi. Hozirgi umumxalq tili lug'at tarkibidan o'rin olgan «tansa qilmoq» birikmasi azaldan o'zbekcha «raqsga tushmoq» birikmasi bilan sinonimik qator hosil qilgani holda, omma tasavvurini boyitdi.

Tarjima amaliyotining transliteratsiya usuli milliy tillar boyishiga keng yo'l ochgani holda, ularning fikr bayon qilish imkoniyatini oshiradi, adekvat, shu bilan birga asliyat milliy bo'yog'ini kitobxon ko'z oldida aynan jonlantiradigan ifodalar vujudga keltiradi.

Hozirgi kunda o'zbek tili jahonning boy va qudratli tillaridan biriga aylangan ekan, uni bu darajaga yetkazgan omillardan biri lug'at tarkibidagi ko'pchilik o'zga xalqlar turmush tushunchalarini anglatadigan lisoniy vositalarning transliteratsiya usuli bilan qabul qilinib, tilning har qanday nozik fikrni ham ifoda eta olish layoqatini oshirib yuborganligidadir.

Ammo ba'zan transliteratsiya usuli ayrim tarjimonlar tomonidan suiiste'mol qilinadi. Ular milliy bo'yoqdan holi bo'lib, tarjima tilida o'zlarining ma'no va vazifalari jihatlaridan uyg'un ekvivalentlariga ega bo'lgan lisoniy vositalarni ham mazkur usul yordamida talqin etadilarki, bu hol kitobxonning bayon qilingan fikrni anglashini mushkullashtiradi. Masalan, o'zbek tilidan ruschaga o'girilgan qator asarlar tarjimasida «rais», «hammom», «aka», «uka», «yor», «eshak» kabi ko'pchilik milliylikdan holi so'zlarning milliy xususiyatli hisoblanib, betarjima qoldirilishi tarjimonlarning milliy xususiyatni o'zgacha tasavvur etishlaridan darak beradi.

O'z-o'zidan ma'lumki, muayyan xalq turmush tarzini ifoda etadigan so'zlargina bunday tushunchalarga ega bo'lmagan xalqlar tillariga betarjima - asliyatdagi shaklida o'tkaziladi, shu tariqa tarjimada muallif matnining milliy bo'yog'i adekvat talqin etiladi. Masalan, «taxmon», «xurjun», «palov», «ketmon», «paranji», «supa» kabi o'zbeklar turmush tarziga xos ifoda vositalarini bunday tushunchalarni anglatadigan lisoniy birliklarga ega bo'lmagan fransuz va rus xalqlari tillariga qilingan o'girmalarida betarjima aynan keltirish asliyatning milliy xususiyatini saqlab qolish bilan birga, tarjima tillari lug'at tarkibi kengayishi uchun zamin yaratish imkoniyatini beradi.

Metodlar.

O'zbek millati va o'zbek xalqiga xos, o'zbek madaniy hayotini ifodalovchi realiyalarning tarjimada

fransuz tilida berilishi haqida soʻz yuritar ekanmiz, shuni taʼkidlash joizki, tarjimonlar ularni ifodalashda tarjimaning transliteratsiya usullaridan keng foydalanadilar. Quyida Choʻlpon qalamiga mansub “Kecha va kunduz” romanining oʻzbek tilidan fransuz tiliga qilingan tarjimalarini tadqiq qilish asosida aniqlangan bir qator misollarni keltirib oʻtamiz:

Hali tuzuk-quruq odam qatoriga kirib yetmagan bu qizchani katta xotinlarning oriyat paranjisiga burkaganlar, paranjining uzun etaklari katta bir tugundek uning qoʻltigʻini toʻlgʻazardi. (5, “Kecha va kunduz”, 5)

Le parandji, rampart de la vertu feminine, la voilait toute entière, bien qʼelle ne fût pas encore adulte. Elle en ramenait à elle les pans qui lui faisaient sous les aisselles comme de gros baluchons. (6, “Nuit”, 10)

Tarjimaga eʼtibor berar ekanmiz, faqat oʻzbek ayollariga xos boʻlgan “paranji” soʻzi transliteratsiya orqali ifoda qilingan. Oʻzbek tilidagi matnda mazmunni yanada kuchaytirish uchun bu soʻz ikki marta takrorlangan boʻlsa, fransuzcha tarjimada takrordan qochish maqsadida elle olmoshi bilan almashtirilgan. Biroq nima uchun mujskiy roddagi ot jenskiy rod olmoshi bilan almashtirilganligi tushunarsiz.

Quyidagi gaplarning fransuz tiliga qilingan tarjimalarida ham transliteratsiya usulidan foydalanganligining guvohi boʻlamiz. Biroq eʼtibor beradigan boʻlsak, aholi punkti nomini ifodalashda xatoga yoʻl qoʻyilganligini koʻramiz. Qoidaga binoan shahar va qishloqlar, aholi punktlari va qishloqlarning nomlari oldida artikl qoʻyilmaydi. Bu tarjimada esa artikl qoʻllanilgan.

- Enaxonni bilasiz-a? Yoyilma soydagi oʻrtogʻim bor-ku? (5, “Kecha va kunduz”, 6)

- Vous connaissez Enakhan, nʼest-ce pas, cette amie que jʼai sur la rive de la Youilma? (6, “Nuit”, 12)

- Eshon bobom sizdan dilgir emishlar, - deydi bir kun Qurvonbibi soʻfiga. (5, “Kecha va kunduz”, 1)

Un jour Qourban Bibi avait ainsi déclaré au soufi: On raconte que le Père Ichan est très remonté contre vous. (6, “Nuit”, 18)

- Ana u, Umarali shigʻovilning hammomi... Yuz yetmish yil boʻlgan emish... Hali ham bitta gʻishi koʻchgani yoʻq... Ichiga kirsang jaranglaydi. ? (5, “Kecha va kunduz”, 16)

- Tu vois, là, cʼest le hammam construit par le chambellan Oumar-Ali il y a soixante-dix ans, dʼaprès ce quʼon raconte. Et il nʼa pas predu une brique! A lʼintérieur il fait de lʼécho... (6, “Nuit”, 25)

- Oydinkoʻldagi Xalfa eshonimizning kichik qizlari bir-ikkita oʻrtogʻini «Bahorlashib ketinglar», deb chaqirtirgan ekanlar. (5, “Kecha va kunduz”, 20)

Les deux filles de Khalfa, la Mère dʼIchan dʼAydincoul, veulent inviter deux de leurs amies aux cueillettes de printemps. ... (6, “Nuit”, 29)

Asliyatdagi “Xalfa eshonimizning” fransuz tilida Khalfa, la Mère dʼIchan”, “bir-ikkita oʻrtogʻini”ning “deux de leurs amies” boʻlib qolgani ham kishi diqqatini uncha tortmaydi, aslini olganda esa asliyatda “eshon oyim” soʻzi mavjud emas “bir-ikkita” chama soni esa aniqqina qilib ikkita deb qoʻya qolgan.

Transliteratsiya orqali ifoda qilingan bu kabi misollarni Oybekning “Navoiy” romanining fransuz tiliga qilingan tarjimasida ham uchratishimiz mumkin:

Bundan tashqari, yaxshi kuylaydi, gʻijjakni goʻzal chaladi... (“Navoiy”, 8)

... il avait une voix agréable et jouait fort bien de la guedjak. (7, “Navoi”, 8.)

- Agar qasida shoiri boʻlsam edi, xoqon ibni xoqon Sulton Husayn Boyqaro hazratlariga bir bemisl qasida yozib, janobi oliydan shohona sarupolar olar edim... (8, “Navoiy”, 12)

- Si jʼétais poète, jʼaurais offert une ode sans pareille à sa majesté le khakan, fils de khakan, au sultan Hussein Baikara, et jʼen aurais reçu un vêtement royal. (7, “Navoi”, 13)

- Chorsuv tomonga yulim tushgan edi, halvofurush doʻstingiz sizning va mulla Zayniddinning bormoqliklarini oʻtinib qoldilar. (8, “Navoiy”, 14)

- En traversant aujourdʼhui la Tchaur-sou, jʼai rencontré votre ami le confiseur ; il mʼa prié de vous transmettre, à vous et au mollah Zain-ad-din, son invitation. (7, “Navoi”, 14)

Hiroq qalʼalardan, arklardan yangragan karnay, nogʻora sadolari bilan uygʻondi. (8, “Navoiy”, 108)

Hérat se réveilla aux sons des karnays et surnays qui retentissaient dans la forteresse. (7, “Navoi”, 116)

Lekin bir ichishga kirishildimi, xuddi yaylovda yoz chogʻi qimizxonlik qilinganday, katta kosalarda hadsiz ichilar edi. (8, “Navoiy”, 120)

Mais une fois quʼon sʼétait mis à boire du vin, on le faisait sans mesu-re, comme on boit le koumys

à la saison des estivages. (7, "Navoi", 128)

G'ijjak, tanbur, nay, ud, daf va hokazodan iborat musiqiy arab, fors, turk, o'zbek maqomlarini yangratdi. (8, "Navoiy", 120)

Des orches-tres composés de guedjaks, 'de flûtes, de « tanbours », de luths, de tamburins et d'autres instruments de musique exécutaient des mélodies arabes, persanes, ouzbè-ques. (7, "Navoi", 128)

Yuqoridagi misollarda Chorsu so'zining oldida artiklning qo'llanilishi, matndagi "nog'ora" so'zining surnays bilan almashtirilishi fikrimizning dalilidir.

Realiyalarni tarjima qilish masalasi – tarjima nazariyasida eng murakkab hamda badiiy adabiyot tarjimoni uchun ayni vaqtda g'oyat muhim muammolardan biridir. Chunki u bir qator xilma-xil elementlar, jumladan, o'lkashunoslik tarjimonligi aspekti, tarjimon madaniyati, asl nus'ha (original) kitobxonining odatiy idroki va ruhiyatiga nisbatan tarjima kitobxonining tag bilimlarini hisobga olish (tegishli muhit, madaniyat, davr bilan tanishish), va nihoyat, birtalay adabiyotshunoslik va lingvistik jihatlar bilan bog'langandir.

S.Vlaxov va S.Florinlarning fikriga ko'ra "tarjimada realiyalarni berishdagi asosiy qiyinchiliklar ikkita:

1) tarjima tilida til sohiblarida realiya ifodalayotgan ob'ektning (referentning) mavjud emasligi sababli tarjima tilida mos keluvchi (ekvivalentning, analogning) yo'qligi hamda

2) realiyaning predmetli mazmuni (semantikasi) bilan bir qatorda koloritni (konnotatsiyani) – uning milliy va tarixiy bo'yog'ini (nozik ma'nosini) ifodalashning zarurligi" (9, 80).

Tarjimaning eng mos uslubini tanlashda e'tibordan qochirish mumkin bo'lmagan eng muhim vaziyatlarga notanish realiyani asl nus'hada tushunib yetish, ya'ni matndagi egallagan o'rini anglash, u muallif tomonidan qanday berilgan va uning semantik hamda konnotativ mazmunini kitobxonning ongiga yetkazish uchun qanday vositalardan foydalanganligi kiradi.

S.Vlaxov va S. Florinlar badiiy tarjimada realiyalarni berish usullarining quyidagi sxemasini taklif qiladilar:

I. Transkripsiya.

II. Tarjima (almashtirish).

1) Neologizm:

A) kalka;

B) yarim kalka;

V) o'zlashtirish;

G) semantik neologizm

2). Tahminiy tarjima

A) jins-tur almashtirish;

B) funksional analog;

V) tasvirlash, tushuntirish, izohlash.

3) Kontekstual tarjima. (Vlaxov, Florin1980,93).

Transkripsiya tarjima tili matniga tegishli realiyani grafik vositalar yordamida uning asl fonetik shakliga yaqinlashgan maksimal darajadagi fonetik shakl yordamida olib kirishni nazarda tutadi.

Realiyalarni berishda transkripsiyani qo'llash istagi, ko'pincha zaruriyati shu bilan bog'liqki, tarjimon muvaffaqiyatli transkripsiya qilish bilan ikkita qiyinchilikni – mazmunni hamda koloritni ifodalashni – yengibo'tishi mumkin, biroq muvaffaqiyatsiz tanlangan transkripsiya va tarjima matni kitobxon idrok qilishini jiddiy qiyinlashtirishi mumkin.

Biroq "transkripsiya" terminining mazmunini aniqlashtirish hamda uni "transliteratsiya" terminidan ajratish lozim. "Ikkala usulning ko'plab birikuviga" qaramasdan, ularning orasidagi farq juda sezilarli va unga e'tiborsizlik bilan qaramaslik lozim. Lingvistik terminlar lug'ati bu terminlarga quyidagicha ta'rif beradi:

Transkripsiya – boshqa tilga xos so'z tovushlarining (odatda atoqli ot, geografik nom, ilmiy terminning) ona tili alfaviti harflari bilan berilishidir.

Transliteratsiya – boshqa tilga xos so'z harflarining ona tili alfaviti harflari bilan (albatta har qanday tarjima tiliga to'g'rilab) berilishidir.

Odatda transliteratsiya an'ana bo'yicha tegishli so'zni yanglish o'qishda va ayrim harflarni ifodalashning an'anaviy qoidalar bo'yicha berilishida qo'llaniladi.

Realiyalarni tarjima tiliga berishning tarjima (va almashtirish) usulini odatda transkripsiya qilish imkoniyati yo'qligi yoki nomaqbulligi sababidan qo'llashadi. Eng ko'p qo'llaniladigan usullarni keltirib o'tamiz.

1). S.Vlaxov va S. Florinlarning fikricha, neologizmning kiritilishi (9, 93) (transkripsiya dan keyin) tarjima qilinayotgan realiyani mazmuniy miqdorini saqlab qolishning eng mos yo'lidir: yangi so'zni (yoki so'z birikmasini) hosil qilish yo'li bilan ba'zida deyarli mana shunday samaraga erishiladi. Kalkalar va yarim kalkalar birinchi navbatda mana shunday so'zlar bo'lishi mumkin.

a) Kalkalar – “so'zni yoki oborotni so'zma-so'z (odatda qismlarga bo'lib) tarjima qilish yo'li bilan o'zlashtirish” – chet tiliga realiya semantikasini, maksimal darajada to'liq o'tkazish imkoniyatini beradi, biroq koloritini har doim ham emas. An'anaviy misol: ingliz so'zi skyscraperdan kalkalashtirilgan ruscha neboskreb (baland imoratdan farqli) so'zi.

b) Yarim kalkalar – o'ziga xos qisman o'zlashtirmalar, “bir qismi o'z shaxsiy materialidan, ikkinchi qismi boshqa til materialidan tashkil topgan” yangi so'zlar yoki (turg'un) iboralaridir (10, 110).

v) boshqa til realiyalarining moslashtirilganlarini, ya'ni boshqa til materialini asosida unga ona tili qiyofasini berishni o'zlashtirmalar deb atashadi (fransuzcha jenskiy roddagi consierge so'zi – ularning tillarining grammatik qoidalariga bo'ysunib rus tilidagi konserja so'zi).

g) Tarjimon tomonidan “to'qilgan” hamda realiyani mazmunini ifodalash imkonini beradigan yangi so'z yoki so'z birikmasini shartli ravishda semantik neologizm deyishadi. Original so'z bilan etimologik aloqaning yo'qligi uni kalkadan farqlab turadi.

2) S.Vlaxov va S.Florinlarning ta'kidlashlaricha, tarjima tili realiyalarini almashtirish dastlabki obraz koloritining o'z koloritiga “almashtirilishi” mumkinmasligiga olib keladi (9, 90-91).

3) Realiyalarni taxminan tarjima qilish har qanday usullarga qaraganda ko'proq qo'llaniladi. Odatda bu yo'l bilan, garchi unchalik aniq bo'lmasa ham, realiyani predmetli mazmunini berish mumkin bo'ladi. Ammo kolorit doimo deyarli yo'qoladi.

Bu yerda bir necha holatlar bo'lishi mumkin:

a) jins-tur almashuvi prinsipi realiyalarning (taxminan) mazmunini tur tushunchasi o'rniga jins tushunchasini qo'yib juda keng ma'no birligi bilan berish imkonini beradi (masalan, rus tilidagi izba, xata, kottedj va boshqa so'zlari “dom” so'zi tarzida tarjima qilish mumkin).

b) funksional analogi bilan – realiyalar tarjimasining bu yo'li tarjimoni o'quvchisi uchun notanish bo'lgan bir so'zni boshqa so'z bilan almashtirish imkonini beradi, muhimi analog haqiqatan ham tarjima qilinayotgan realiyani funksional almashuvini namoyon qilsa bo'lgani.

Masalan, Cho'lponning “Kecha va kunduz” romanidan olingan quyidagi parchani tarjima qilishda aynan ana shunday yo'l topilganining guvohi bo'lamiz:

“Kechagina men «jadid» degan so'zni eshitasam, belim qayishardim. Yurtimizning katta, obro'li, eslik odamlari hammasi jadidlarni yoqtirmasidi. «Jadid - kofirning ashaddiysi», derdi Shahobiddin domla. Gazet o'qiy turgan bitta mullabachchani madrasadan rasvo qilib haydagan edi. ((5, “Kecha va kunduz”, 213)

Hier encore, en entendant prononcer le mot “moderne”, j'en avais froid dans le dos. Aucun des hommes les plus respectés, les plus avisés de chez nous ne portait les Modernes dans son cœur. Damulla Chihabiddin dit d'eux qu'ils sont pires que les infidèles. Il a renvoyé de sa madrasa, en faisant un scandale, un étudiant qui lisait les journaux. (6, “Nuit”, 269-270).

Ushbu parchada “jadid”, “jadidlar” so'zlari mos ravishda “moderne”, “les Modernes” so'zlari bilan hamda “eux” olmoshi bilan, “mullabachcha” so'zi esa “un étudiant” so'zi bilan almashtirilgan.

v) Boshqa yo'l topilmay qolganida taxminiy tarjima usuli sifatida tasvirlash, tushuntirishni qo'llashadi: transkripsiya orqali berish mumkin bo'lmagan tushunchani tasvirlash yordamida berish kerak bo'lib qoladi.

Fikrimizning guvohi sifatida Oybekning “Navoiy” romanidan olingan quyidagi parchani misol qilib keltiramiz:

“Bir tomoni xonaqoh, uch tomoni katakcha-hujralar bilan o'ralgan madrasaning keng, tekis, chorburchak sahnidan kecha shovdirab o'tgan yomg'ir ko'zga ilinar-ilinmas bug' bulib havoga ko'tarilar edi. (8, “Navoiy”, 5)

Dans la vaste cour unie de la medresseh, séparée du monde extérieur d'un côté par la hanaka – le sancluaire et des trois autres par les houdjras – chambrettes des élèves – la vie suivait son train habituel.

(7, “Navoi”, 5.)

Mulozimlar dasturxon yozdilar. Mehmonlarga har nav shirinliklar, pista, bodom, quruq mevalar juda mo‘l-ko‘l tortildi. Keyin chiroyli chinni kosalarda sho‘rva, laganlarda et va yumshoq nonlar keltirildi.

(8, “Navoiy”, 35)

Des serviteurs étalèrent des nappes ou dastarkhans. On offrit aux hôtes, en abondance, des friandises de toutes sortes : pistaches, amandes, fruits secs. Puis on apporta de la soupe – chourpa – dans les jolis bols de porcelaine, de la viande sur des plats et des galettes tendres.” (7, “Navoi”, 38)

Zeroki, Zuhraning surati qo‘liga chang va kamoncha ko‘targan parivash o‘yinchi qizdirki, husnga, san‘atga, iqbolning xursandchiligiga ishoratdir. (8, “Navoiy”, 133)

Car on représente Vénus sous l’aspect d’une belle jeune femme qui danse en tenant le tchang (genre de cithare) et la kemantcha (genre de violon), symboles de la beauté, de l’art, de la joie et du succès. (7, “Navoi”, 141)

Bolgariyalik tilshunoslar fikricha, realiyalarning taxminiy tarjimasini, nomi ifoda etib turganidek, aynan bir xil, mos tarjima emas, tegishli birlikning mazmunini to‘liq bera olmaydi (9, 92).

4) Kontekstual tarjima terminini odatda “lug‘aviy tarjima”ga qarama-qarshi qo‘yishadi, bu bilan so‘z matnda lug‘atda keltirilgan so‘zlardan farqli mazmunga mos kelishi ko‘rsatiladi.

Kontekstual tarjima haqida so‘z yuritish ekanimiz, bu usulning tarjima amaliyotida juda keng tarqalganligini ta‘kidlab o‘tmog‘imiz lozim. Chunki tarjimonlar ko‘p hollarda asliyatning bosh mazmuniga e‘tiborni qaratib, o‘z so‘z boyligini ko‘rsatish maqsadidami yoki tafakkur doirasining kengligini isbotlash uchunmi badiiy uslubning keng tarqalgan tasvirlash hamda izohlash usullaridan ham samarali foydalanadilar.

Xulosa.

Badiiy tarjimada realiyalarning berilishi haqida batafsil so‘z yuritib, quyidagi xulosalarga keldak:

1. Realialarni berishda tarjimonlar asliyat tilining o‘ziga xos nozik jihatlarini kitobxoniga yetkazish uchun turli usullardan samarali foydalanadilar.

2. Translitteratsiya va usuli ular faoliyatida qo‘llaniladigan usullardan biridir. Shuningdek, transkripsiya usuli ham qo‘llaniladi.

3. Translitteratsiya – ma‘lum bir til grafikasida bitilgan yodgorlik yohud qo‘lyozmani boshqa (amaldagi) yozuvda tarjima qilish, biror yozuv harflarini boshqa bir yozuv harflar bilan ifodalash usuli, boshqacha qilib aytganda translitteratsiya so‘zni grafik darajada yetkazishdir. Asosli translitteratsiya kitobxon tasavvurini boyitadi, uning tili lug‘at zahirasini kengaytiradi.

4. Transkripsiya – boshqa tilga xos so‘z tovushlarining (odatda atoqli ot, geografik nom, ilmiy termining) ona tili alfaviti harflari bilan berilishidir.

5. Realialarni almashtirish usuli yordamida ifodalash tarjimashunoslikdagi eng sarmahsul usul hisoblanadi. Bu usulga bolgariyalik tilshunoslarning tasnifiga ko‘ra neologizmning turlari bo‘lgan kalka, yarim kalka, o‘zlashtirish, semantik neologizmni hamda taxminiy tarjimaning jins-tur almashtirishi, funksional analogi, tasvirlash, tushuntirish, izohlash hamda kontekstual tarjimani kiritish mumkin.

6. Realialarni berishda tanlash usulining ahamiyati ham benihoya kattadir. Tanlov tegishli adabiyotning janr xususiyatlarini hisobga olib matnning xarakteriga qarab, realianing kontekstdagi ahamiyatiga ko‘ra, realianing xarakteriga ko‘ra, chet tiliga va tarjima tiliga bog‘liqligiga qarab, tarjima kitobxoniga qarab amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. И.Каримов. Юсак маънавият – уенгилмас куч. “Маънавият” Тошкент., 2000.
2. И.Каримов. Юсак маънавият – энгилмас куч. “Маънавият” Тошкент., 2000.
3. Маслов Ю.С. Введение в языкознание. Москва, 1987.
4. Ўзбек совет энциклопедияси. Тошкент, 1978, 10-жилд.
5. Чўлпон. Кеча ва кундуз. Биринчи китоб. Кеча. Тошкент, “Янги аср авлоди”, 2011.
6. Tchulpân (Abd al-Hamid Sulaymân). Nuit. Paris, Bleu autour. 2010.
7. Aybek. Navoi. Moscou, Edition en langues étrangères, 1948.
8. Ойбек. Навоий. Роман. Тошкент, “Шарқ”, 2012.
9. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. М., 1980.
10. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. Москва, 1972.
11. То‘xtaboyev.X. Sariq devni minib. Toshkent, “Yangi asr avlodi”, 2009.
12. Тухтабаев Х. Волшебная шапка. Ташкент, изд.-во им. Гафура Гуляма, 1982.
13. Tukhtabayev Kh. Le chapeau magique d’Ouzbékistan. Paris, l’Harmattan, 2000.